

PROVOCĂRI ALE DOMENIULUI INFORMAȚIILOR LA NIVELUL UNIUNII EUROPENE

Colonel drd. Robert CĂLINOIU

Statul Major Militar al UE

Colonel (r.) prof.univ.dr. Dănuț-Mircea CHIRIAC

Universitatea Națională de Apărare „Carol I”, București

De la crearea sa, acum 70 de ani, ca o organizație de state având obiective economice comune, Uniunea Europeană s-a dezvoltat continuu, pe multiple paliere, domeniul apărării și securității cunoscând, începând cu anii 2000, o atenție deosebită din partea liderilor statelor componente. Astfel, în 2001 au fost înființate Comitetul Politic și de Securitate – PSC, Comitetul Militar al UE – EUMC și Statul Major Militar al UE – EUMS.

Una dintre cele cinci direcții ale EUMS este Direcția informații – DINT, ale cărei misiuni sunt, printre altele, furnizarea contribuțiilor specifice în procesul de avertizare timpurie, întocmirea evaluărilor privind situațiile de criză etc. În procesul eficientizării activității de informații la nivel strategic s-a luat, în anul 2007, decizia creării Capacității Unice de Analiză a Informațiilor – SIAC, care a reunit DINT cu structura civilă de informații – Intelligence Center (INTCEN).

Încă de la înființarea sa, DINT s-a dovedit un centru de fuzionare a produselor informative eficiente, de ale cărui succese au beneficiat atât liderii UE, cât și cei ai statelor membre. Dar, importanța unei funcționări ireproșabile a acestuia și a SIAC rezultă nu numai din succese, ci și din eșecuri, care ar fi putut avea un impact major asupra securității unora dintre statele membre sau la nivel global. Unul dintre acestea este cazul doborârii cursei aeriene Malaysia Airlines Flight 17 (MH17) în spațiul aerian al Ucrainei, al cărui studiu de caz îl vom prezenta în cuprinsul comunicării.

Cuvinte-cheie: securitate, apărare, Uniunea Europeană, informații pentru apărare militară/civile, strategie.

INTRODUCERE. SCURT ISTORIC AL APARIȚIEI STRUCTURILOR DE APĂRARE ÎN CADRUL UNIUNII EUROPENE

Inițiativele de cooperare europeană în domeniul politic și economic își au originea la sfârșitul anilor '40. După discuții în formate bi- și multilaterale, în 1948 a fost înființată Uniunea Europei Occidentale (Western European Union – WEU), de către Marea Britanie, Franța, Belgia, Germania de Vest, Italia, Luxemburg și Olanda. Ulterior, WEU a furnizat cadrul necesar consultărilor și discuțiilor pe diverse teme, preponderent politice și economice, dar care au inclus, deseori, și securitatea și apărarea europeană. *Conceptul de politică externă și de securitate comună (CFSP)* a fost introdus începând cu anul 1993, odată cu Tratatul de la Maastricht, devenind unul dintre pilonii cooperării în cadrul UE. În cadrul Tratatului, se stabilea că CFSP include „toate aspectele legate de securitatea Uniunii, constituind cadrul necesar dezvoltării unei politici de apărare comune care, în timp, ar putea conduce la o apărare comună” (Tratatul de la Maastricht, Titlul V, art. J4).

Ulterior, pe timpul Summitului bilateral franco-britanic de la Saint-Malo (04-05 decembrie 1998), prim-ministrul britanic, Tony Blair, și președintele francez, Jacques Chirac, au semnat o declarație comună, care statua că Uniunea Europeană „trebuie să aibă capacitatea de a acționa autonom, sprijinită de forțe militare credibile și mecanisme care ar putea decide folosirea lor, pentru a fi în măsură să răspundă crizelor internaționale”. (Declarația franco-britanică de la Saint-Malo, 1998). Declarația a marcat o schimbare semnificativă a poziției Marii Britanii, care, până la acel moment, blocase orice intenție de a fi create capacități militare în interiorul Uniunii Europene, în timp ce Franța, retrasă din structurile militare ale NATO în 1966 (unde a revenit în 2009), căuta mijloace de a-și consolida securitatea prin crearea unor mecanisme în cadrul UE. Declarația a permis conducerilor statelor membre ale UE să lanseze, cu ocazia Summitului Consiliului European de la Köln, din iunie 1999, conceptul de „*politică de securitate și apărare europeană (European Security and Defence Policy – ESDP)*”, iar la finele anului următor, prin Tratatul de la Nisa, să creeze baza legală privind cooperarea europeană în domeniul securității și apărării prin definirea competențelor, structurilor și mijloacelor necesare dezvoltării *politicii europene comune de securitate și apărare (Common Security and Defence Policy – CSDP)*.

La crearea și dezvoltarea structurilor formale care să aibă ca atribuții domeniile CFSP și CSDP au contribuit, în mare măsură, pe lângă acumulările progresive

descrise anterior, situația de securitate din Europa, marcată de războaiele din fosta Iugoslavie, dezintegrarea Uniunii Sovietice și apariția unor republici autonome sprijinite de Federația Rusă pe teritoriul unor state independente, precum și recrudescența fenomenului terorist, definit de atentate cu un număr mare de victime pe teritoriul unor state europene având sisteme de securitate solide. Ca urmare, obiectivul principal al CSDPI-a constituit managementul crizelor în afara teritoriului UE, deziderat care a condus, în 2001, la apariția, ca structuri formale, a Comitetului Politic și de Securitate (Political and Security Committee – PSC), a Comitetului Militar al UE (EU Military Committee – EUMC) și a Statului Major Militar al UE (EU Military Staff – EUMS) – în cadrul Secretariatului General al Consiliului UE.

Decizia Consiliului UE de înființare a EUMS (2001) a prevăzut, ca misiuni din domeniul informațiilor militare, avertizarea timpurie, furnizarea de evaluări privind situațiile de criză și contribuții pentru planificarea strategică a operațiilor de management al crizelor pe care UE le poate derula (operațiuni umanitare și de salvare, operațiuni de menținere a păcii). Odată cu semnarea, în 2009, a Tratatului de la Lisabona și înființarea Serviciului European Acțiune Externă (European External Action Service – EEAS), s-a decis ca toate structurile CSDP, inclusiv EUMS, să treacă din compunerea Secretariatului General al Consiliului la EEAS. Pentru a sublinia importanța EUMS ca singur furnizor de expertiză militară în cadrul instituțiilor Uniunii Europene, acesta a fost subordonat înaltului Reprezentant și Vicepreședinte al Comisiei Europene (High Representative/Vice-President of the European Commission – HR/VP).

SCURT ISTORIC AL APARIȚIEI STRUCTURILOR DE INFORMAȚII ÎN CADRUL UNIUNII EUROPENE

Una dintre componentele EUMS este Direcția informații (EUMS Intelligence Directorate – DINT), înființată în 2001, odată cu EUMS, ale cărei misiuni sunt: furnizarea contribuțiilor specifice în procesul de avertizare timpurie, întocmirea evaluărilor privind situațiile de criză, contribuția cu informații la planificarea misiunilor, furnizarea de informații în procesul de planificare a răspunsului la crize și de produse specifice pentru operații și exerciții (Decizia Consiliului UE, 2001). Personalul DINT provine din statele membre ale UE, fiind detașat (National Seconded Expert – SNE) pe o perioadă de la doi la patru ani, o parte din acesta constituind și punct de contact cu structurile de informații din statele de proveniență și asigurând legătura bidirecțională de comunicații și transfer de produse informative, între DINT și serviciul de informații militare (SIM) național. DINT nu are structuri de culegere, informațiile clasificate utilizate provenind de la serviciile de informații militare sau civile (cele civile primite prin intermediul Centrului de Informații

– Intelligence Center – INTCEN, structură civilă de informații cu care DINT cooperează strâns în cadrul formatului Single Intelligence Analysis Capacity – SIAC), precum și de la Centrul Satelitar European (EU Satellite Center – SATCEN). De asemenea, sunt analizate și informații neclasificate, obținute fie de la Delegațiile UE în diverse state, fie pe timpul misiunilor specifice în state terțe (Fact Finding Missions – FFM), de la think-tank-uri sau pe timpul participării la conferințe și prelegeri. Contribuțiile cu informații ale serviciilor statelor membre sunt voluntare, subiectele acestora având, de obicei, legătură cu zonele sau fenomenele de interes imediat ale fiecărui stat (zone de criză, migrație ilegală, terorism etc.) (Ibid., p. 6, subpunctul a).

Secția analiză este organizată atât pe birouri geografice, cât și pe subiecte de interes (amenințări transnaționale și amenințări hibride). Produsele acestora sunt atât în format hârtie, cât și sub formă de briefinguri, furnizate periodic sau la cererea liderilor UE. Printre documentele elaborate se numără analize punctuale (Intelligence Briefing Notes), analize privind amenințările la adresa securității UE (Threat Assessments), analize de intelligence (Intelligence Assessments). Dintre materialele periodice ar putea fi enumerate *Analiza anuală privind amenințările globale (Annual Global Threat Review – AGTR)* și *Evaluările săptămânale (SIAC Weekly – în cooperare cu INTCEN)*.

Managementul activității de informații este realizat, din perspectiva statelor membre, de către Comitetul Director (Director’s Board), format din directorii serviciilor de informații militare din statele membre ale UE. Acesta se întâlnește o dată pe an sau ori de câte ori este nevoie. Pentru pregătirea deciziilor acestuia sunt organizate alte două întâlniri ale reprezentanților SIM UE, la nivelul directorilor pentru analiză și la nivelul șefilor structurilor politicilor de planificare a activităților de informații.

La nivel civil, în anul 1999 a fost înființat Centrul Întrunit pentru Informații (Joint Situation Center – SITCEN), având misiunea de a întocmi analize din surse deschise. În 2002, acesta a devenit un forum destinat schimbului de informații clasificate între SITCEN și șapte state membre ale UE (Franța, Germania, Italia, Olanda, Spania, Suedia și Marea Britanie).

SITCEN s-a dezvoltat progresiv prin accesarea reprezentanților mai multor state membre și a devenit, începând cu 2012, INTCEN, structură civilă de informații cu rang de direcție generală în cadrul EEAS, subordonată direct HR/VP.

INTCEN este format din Divizia Analiză (Intelligence Analysis Division) și Divizia de sprijin cu produse din surse deschise (Open Source Research and Support – OSINT – Division) (Impetus, 2019, p. 10).

Divizia Analiză acoperă atât regiunile și ariile de interes major pentru CFSP/CSDP, în conformitate cu Strategia Globală a Uniunii Europene din 2016 (2016 EU Global

Strategy), dar și subiectele de interes în domeniul securității pentru UE, precum contraterorismul, non-proliferarea, migrația, securitatea energetică, amenințările cibernetice și hibride. Spre deosebire de DINT, INTCEC are în componența sa, pe lângă experți naționali detașați din serviciile civile de informații ale statelor membre, și funcționari UE.

Creată în anul 2016 cu personal din DINT și INTCEC, ca o consecință logică a multiplicării amenințărilor hibride la adresa Uniunii Europene, Celula de fuzionare a informațiilor privind amenințările hibride (EU Hybrid Fusion Cell) furnizează sprijin cu produse informative tuturor instituțiilor UE. Aceasta analizează activități precum cele de propagandă/dezinformare, atacuri cibernetice, operațiuni psihologice, acțiuni subversive, terorism/sabotaj, exploatarea diferențelor culturale, de limbă sau religioase, activitățile economice folosite în scopul obținerii de avantaje politice („*pipeline politics*”), sprijinirea mișcărilor secesioniste, migrația și exploatarea migranților, folosirea grupurilor de presiune, a mercenarilor și terților în diverse acțiuni. (Berbel et al.).

De asemenea, parte a arhitecturii de informații la nivel european este și Centrul Satelitar (EU Satellite Center – SATCEN). Acesta a fost înființat în 1993, sub denumirea Centrul Satelitar al Uniunii Europei de Vest (Western European Union Satellite Center), denumirea actuală (adoptată în 2002) fiind expresia dezvoltării Uniunii, în ansamblul său. Coordonat operațional de Serviciul European de Acțiune Externă, SATCEN furnizează avertizări privind crize potențiale (early warning of potential crises), precum și produse informative la solicitarea DINT sau INTCEC (principali beneficiari), a altor structuri ale UE (EUROPOL, FRONTEX) sau ale statelor membre. Produsele și serviciile furnizate se bazează pe exploatarea mijloacelor spațiale, aeriene și a datelor colaterale (GEOINT și IMINT) (Salmi).

ARHITECTURA SISTEMULUI DE SPRIJIN CU INFORMAȚII ȘI FUNCȚIONAREA STRUCTURILOR DE INFORMAȚII LA NIVELUL UNIUNII EUROPENE

După înființarea EEAS și având în vedere provocările mediului de securitate la acel moment, în anul 2012, prin decizie a HR/VP a fost emis conceptul și stabilit modul de organizare și funcționare a Arhitecturii pentru sprijinul cu informații a EEAS (EEAS Intelligence Support Architecture – ISA) (Impetus, Ibid. pp. 10-11).

Scopul înființării ISA a fost definirea responsabilităților și asigurarea conducerii unitare în vederea realizării și diseminării produselor de informații de calitate, într-un mod rapid și în condiții de siguranță, decidenților UE sau statelor membre. ISA a inclus, de asemenea, reglementări privind coordonarea și legăturile dintre structurile de informații naționale, Comisia Europeană și partenerii internaționali.

Decizia HR/VP definește „*intelligence-ul*” ca fiind informația colectată, procesată și diseminată în beneficiul decidenților și al altor clienți – structuri și persoane, iar ISA ca structuri, procese și activități implicate în domeniul informațiilor.

ISA includea, în 2012, două structuri centrale, Comitetul de conducere al activității de intelligence (ISA Steering Board – ISB), devenit în 2019, odată cu emiterea unei alte decizii de către noul HR/VP, Josep Borrell, Comitetul politicilor în intelligence (Intelligence Policy Board – IPB), și Grupul de lucru în intelligence (Intelligence Working Group – IWG). Secretariatul ambelor structuri este furnizat în comun de către INTCEN și EUMS DINT. ISB definește solicitările de informații (Intelligence Requirements) și prioritățile specifice activității, aprobă, la propunerea IWG, măsurile organizaționale și politicile necesare îmbunătățirii activității ISA și furnizează liniile directoare pentru eliminarea deficiențelor din domeniul securității europene. Comitetul director este prezidat de HR/VP sau secretarul general executiv al EEAS (Executive Secretary General – ESG).

IWG coordonează îndeplinirea sarcinilor SIAC și dezvoltă și monitorizează mecanismul de evaluare a activității (feedback mechanism). IWG este co-prezidat de directorii INTCEN și DINT.

Apariția formatului Single Intelligence Analysis Capacity – SIAC a fost posibilă ca urmare a dezvoltării, de către fostul SG/HR Javier Solana, a conceptului de *abordare comprehensivă* a provocărilor din domeniul securității europene. Astfel, acesta a emis, în 2006, conceptul existenței unei entități unice cu capacități analitice bazate pe informații sigure, din surse de încredere, și expertiză în domenii variate. Ulterior, în 2007, a fost creată Capacitatea unică de analiză în informații, care aducea laolaltă expertiza militară și civilă în domeniul informațiilor existentă în cadrul UE.

Această structură a devenit, în scurt timp, unul dintre exemplele de succes în domeniul cooperării civili-militari, furnizând produse de informații de valoare cu impact în domeniul securității Uniunii și statelor membre. Apariția EEAS și transferul EUMS și INTCEN în cadrul acestui Serviciu au condus la o creștere semnificativă a solicitărilor de produse informative și, prin urmare, a sarcinilor specifice.

În formatul SIAC are loc partajarea informațiilor primite de la serviciile de informații civile (SIC) și serviciile de informații militare (SIM), pe canale protejate naționale, se detaliază prioritățile informative trasate de către ISB și se constituie echipe de lucru mixte (Task Force) pe dosarele de criză, îmbinându-se expertiza militară cu cea civilă. Un astfel de exemplu este Celula de fuziune a informațiilor privind amenințările de natură hibridă (*Hybrid Fusion Cell*), constituită ad-hoc pentru analizarea informațiilor și acțiunilor specifice îndreptate împotriva intereselor UE și întocmirea de produse informative caracteristice acestui nou spectru de amenințări și formalizată ulterior, prin documente specifice.

Produsele informative realizate în comun sunt diseminate atât liderilor instituțiilor Uniunii Europene, cât și serviciilor naționale de informații, militare și civile, din acest punct de vedere SIAC funcționând ca un centru de fuziune a informațiilor (Intelligence Fusion Center). Avantajul acestui format constă în faptul că orice stat membru poate beneficia de expertiza altui stat pe domenii de interes temporar (situații de criză, pregătire misiuni UE/multinaționale etc.).

De asemenea, SIAC organizează grupuri de lucru unde invită analiști ai serviciilor de informații naționale ale statelor membre, ai unor state partenere sau membri ai diverselor organizații neguvernamentale cu expertiză relevantă în domeniul de interes. Tot în format mixt sunt organizate misiuni specifice în zonele de interes (*Fact Finding Missions*), pentru a maximiza aportul de informații pe teme de interes.

Pentru a face față provocărilor, este, în continuare, nevoie de transformări sistemice, necesare optimizării proceselor și creării unei culturi de informații adecvate în cadrul UE, astfel încât diversificarea amenințărilor să fie contracarată de o abordare dinamică, armonizată și corespunzător conceptualizată a tuturor instituțiilor UE.

CULTURA DE INFORMAȚII LA NIVELUL UE – VULNERABILITATE MAJORĂ ÎN CONTRACARAREA AMENINȚĂRILOR ȘI DIMINUAREA RISCURILOR

Cultura specifică domeniului informațiilor la nivel european este în stadiu incipient, situație cauzată de mai mulți factori. Primul este continua transformare a Uniunii Europene, ajunsă succesiv la un număr de 28 și, apoi, 27 de state, fiecare având interese, identități și culturi de securitate similare, dar nu identice. În egală măsură, domeniile apărării și politicii externe la nivelul UE se află în responsabilitate națională (Tratatul privind UE, Titlul I, art. 4, alin. 2), structurile de la Bruxelles având misiunea de a armoniza interesele statelor, atunci când acestea sunt divergente. Deciziile din domeniul securității și apărării trebuie luate prin consens (unanimitate). Ca urmare, statele susțin poziții bazate pe informațiile primite de la structurile naționale, care pot fi, în funcție de resursele la dispoziție și interesele regionale, incomplete sau cu un pronunțat caracter de subiectivitate.

Consecințele faptului că responsabilitatea securității naționale revine fiecărui stat membru sunt multiple, mergând de la alocări de resurse naționale pentru obținerea de informații privind aceeași amenințare identificată (exemplu: migrația ilegală) până la lipsa unei strategii comune europene de contracarare a acesteia, precum și reticența de a dezvolta structuri de apărare sau de informații comune.

Un alt impediment major în dezvoltarea unei culturi de informații la nivelul UE este chiar reținerrea statelor de a crea structuri de informații comune independente,

care să aibă resursele necesare culegerii, analizării și furnizării unor produse informative relevante liderilor Uniunii și națiunilor. Inexistența unor structuri solide, a căror activitate să devină apreciată în timp prin impactul pozitiv asupra securității europene, are un impact major asupra culturii actuale, în care informațiile clasificate sunt mai degrabă generatoare de preocupări administrative privind accesul la ele și protejarea confidențialității lor decât aducătoare de plusvaloare pe subiecte de interes strategic.

Inadecvarea structurilor europene cu atribuții în domeniul informațiilor la amenințările curente reprezintă, în egală măsură, un factor decisiv în menținerea reticenței față de viabilitatea dezvoltării acestora. Imigrația ilegală, care a constituit un factor destabilizator major la adresa securității europene și o sursă de divergențe politice și economice între statele membre, a fost percepută târziu ca o amenințare cu caracter strategic. Amenințările domeniului cibernetic, având ca vectori de propagare entități greu detectabile, sunt, de asemenea, contracarate cu mijloace insuficiente la nivel integrat european, centrul de greutate fiind transferat către națiuni, în timp ce modul de acțiune al acestor actori este transnațional.

Dezvoltarea conflictelor militare prin interpuși, fără asumarea, de către o națiune, a sponsorizării acțiunilor destabilizatoare și generatoare de instabilitate sunt, de asemenea, insuficient contracarate în mod unitar, coerent, la nivelul UE. De asemenea, recrudescența fenomenului terorist transfrontalier necesită o abordare integrată, deplasarea facilă a teroriștilor pe teritoriul UE dintr-un stat în altul, pentru a executa atacuri, fiind evidentă în ultimele decenii (atacurile de la Madrid, Paris sau Bruxelles). Fenomenul extremismului internațional îndreptat împotriva instituțiilor naționale sau europene, în continuă expansiune în perioadele de criză politică sau economică, solicită și el o atenție sporită, fiind, totodată, un argument în plus pentru crearea unor instituții capabile să informeze la timp despre riscurile asociate unor decizii naționale.

Schimbările de granițe prin forță armată, afectând grav echilibrul de securitate în proximitatea UE (Crimeea), influențarea alegerilor libere și democratice sau a referendumurilor naționale cu impact la nivelul UE (BREXIT), dezinformările privind politicile și acțiunile europene sau încurajarea recrudescenței naționalismului extremist sunt alte exemple de acțiuni care necesită avertizarea timpurie a decidenților și decizii de contracarare oportune.

Nu în ultimul rând, reacția uneori târzie și incompletă la apariția unor crize armate în proximitatea granițelor Uniunii conduce la consecințe deseori dramatice asupra securității cetățenilor UE. O astfel de situație va fi analizată în următorul studiu de caz.

STUDIU DE CAZ PRIVIND DOBORÂREA CURSEI AERIENE MALAYSIA AIRLINES FLIGHT 17 (MH17) ÎN SPAȚIUL AERIAN AL UCRAINEI. LECȚII ÎNVĂȚATE

Studiile de caz privind operații de succes sau eșecuri cu implicații majore la nivel strategic au constituit, de-a lungul timpului, o preocupare atât pentru practicienii (Plame, 2007, p. 8) demotivați de lipsa de profesionalism a lanțului ierarhic, teoreticienii (Ibid.). preocupați de perfecționarea domeniului, cât și pentru liderii vizionari (Bush Jr., 2010; Powell, 2003; Rice, 2011) care au dorit să contribuie onest la evitarea repetării aceluiași greșeli de către succesorii lor.

Analiza eșecului este urmărită în literatura de specialitate din două perspective majore. Prima este aceea a ignorării sau neaprecierii corecte a indicilor relevanți privind un anumit curs de acțiune, care, în final, se dovedește nefavorabil intereselor proprii (naționale sau de grup), iar a doua este aceea a furnizării produselor informative utile către decidenți de către un serviciu de informații, fără ca acesta să fie însă capabil de convingerea respectivilor lideri privind consecințele negative majore produse în situația materializării cursului de acțiune nefavorabil și luarea măsurilor de evitare a acestuia (Wirtz).

Necesitatea studierii unor eșecuri și extragerii concluziilor pertinente este tot mai acută în condițiile existenței unor entități statale tot mai implicate în acțiuni specifice războaielor hibride sau asimetrice. Uciderea unor opozanți politici pe teritoriul altor state (UE sau aliate), implicarea în alegerile prezidențiale sau parlamentare în state considerate inamice, atacuri cibernetice asupra infrastructurilor critice pentru intimidare sau obținerea de avantaje economice, acestea sunt tipuri de acțiuni posibile ca urmare a dezvoltării tehnologiei comunicațiilor și informatizării societăților moderne, precum și din cauza perpetuării la putere a unor lideri autoritari cu viziuni expansioniste în state pseudo-democratice. Dificil de atribuit, acestea pot fi disimulate și scapă definiției clasice a agresiunii militare (Carta ONU)¹, care ar putea face obiectul unei rezoluții a Consiliului de Securitate al ONU și, ulterior, unor măsuri de retorsiune colective proporționale, altele decât sancțiunile economice sau blamarea retorică în timpul conferințelor internaționale pe diverse teme. Este, deci, cu atât mai important ca serviciile de informații militare să prevină și să contracareze cu promptitudine astfel de acțiuni ostile și, de aici, necesitatea studierii și oferirii de soluții pragmatice pentru creșterea

¹ Articolul 51 al Cartei ONU precizează: „Nicio dispoziție din prezenta Cartă nu va aduce atingere dreptului inerent de autoapărare individuală sau colectivă în cazul în care se produce un atac armat împotriva unui Membru al Națiunilor Unite, până când Consiliul de Securitate va fi luat măsurile necesare pentru menținerea păcii și securității internaționale. Măsurile luate de Membri în exercitarea acestui drept de autoapărare vor fi aduse imediat la cunoștința Consiliului de Securitate și nu vor afecta în niciun fel puterea și îndatorirea Consiliului de Securitate, în temeiul prezentei Carte, de a întreprinde oricând acțiunile pe care le va socoti necesare pentru menținerea sau restabilirea păcii și securității internaționale”.

vitezei de lucru sau modificarea întregului ciclu informațional, de la culegere până la furnizarea produsului informativ adecvat decidentului.

Desfășurarea evenimentelor

Criza politică a erupt în Ucraina la 21 noiembrie 2013, când cetățeni ucraineni au declanșat proteste în capitala Kiev împotriva președintelui Victor Ianukovici, ca urmare a deciziei acestuia de a respinge un proiect de integrare economică sporită a Ucrainei în Uniunea Europeană. Reacția violentă a regimului la adresa protestatarilor aflați în Piața Independenței a condus la creșterea numărului acestora, conflictul escaladând progresiv. Piața Independenței a fost redenumită informal Piața Europei (Euromaidan), expresie a dorinței cetățenilor de integrare europeană. În perioada 18-20 februarie 2014, au avut loc lupte armate soldate cu aproximativ 130 de morți, dintre care 18 membri ai forțelor de ordine, situație care a condus la necesitatea căutării unei soluții internaționale rapide de detensionare a crizei. (Kariakina et al.). Astfel, pe 21 februarie 2014, a fost semnat un acord de rezolvare politică a crizei, mediat de către Uniunea Europeană și Federația Rusă (al cărei reprezentant a refuzat semnarea acestuia, în ultimul moment). Eșecul medierii și amplificarea evenimentelor violente au condus la părăsirea țării de către președintele Victor Ianukovici și preluarea puterii de către un grup eterogen de protestatari.

Pe fondul crizei declanșate și a vidului de putere existent, în martie 2014, trupele ruse existente în Crimeea în baza unui acord bilateral de folosire a unor facilități militare de către forțele armate ale Federației Ruse pe o perioadă limitată (Partition Treaty), precum și militari din forțele speciale dislocați în sprijinul celor existenți, purtând uniforme fără însemne, au declanșat operațiunea de preluare a bazelor ucrainene și, ulterior, a întregului teritoriu al Peninsulei Crimeea.

Pentru a formaliza politic preluarea teritoriului ucrainean, în spațiul ocupat al peninsulei a fost organizat un referendum pe 16 martie 2014, prin care cetățenii urmau să decidă dacă doresc integrarea Crimeei în Federația Rusă sau reinstaurarea Constituției Crimeei din 1992 și rămânerea Crimeei în Ucraina. Rezultatul referendumului (nerecunoscut la nivel internațional) a fost decizia populației (83,1% participare la vot) de a deveni parte a Federației Ruse (96,77% din voturile exprimate). (Rusia Today, 2014).

Ulterior, sub motivația necesității de a proteja drepturile cetățenilor ruși și a vorbitorilor de rusă din sud-estul Ucrainei, separatiști din regiunile Donetsk și Luhansk au organizat referendumuri similare pentru a-și declara independența față de Ucraina.

Declarațiile de independență ale separatiștilor din Donetsk și Luhansk au condus la transformarea disensiunilor etnice în conflicte armate deschise între forțele de securitate ucrainene și separatiști susținuți de forțe paramilitare și militare

ruse (Declarația Secretarului general al NATO, 2014). Pe acest fond de disoluție generalizată a autorității statale, combinat cu acțiuni de război clasic, război informațional și acțiuni hibride concertate, a avut loc, pe 17 iulie 2014, doborârea cursei aeriene malaeziene MH 17 deasupra spațiului aerian ucrainean (Hrabove).

MH 17 decolase de la Amsterdam către Kuala Lumpur pe 17 iulie 2014, având la bord 283 de pasageri și 15 membri ai echipajului (Declarația Secretarului general al NATO). Traectoria zborurilor Amsterdam – Kuala Lumpur trecea, în mod uzual, pe deasupra teritoriului ucrainean, mai precis a regiunii Donetsk, unde acum aveau loc lupte armate implicând armament de calibru mare, inclusiv mijloace antiaeriene. Cu toate acestea, se presupunea că tehnică militară capabilă să doboare un avion civil aflat la o altitudine de peste 10.000 de metri² nu există în posesia separatiștilor, ci doar în posesia forțelor militare ucrainene sau ruse, deși rapoarte diverse din surse deschise informau frecvent cu privire la posibila preluare a unor astfel de mijloace de către separatiști din bazele forțelor naționale ocupate³ sau la transferul unor astfel de capacități din Federația Rusă în teritoriile separatiste (lansatorul de rachete antiaeriene BUK-M1)⁴. Ca urmare, restricțiile de zbor notificate la acea dată (Notice to Airmen – NOTAM) prevedeau obligativitatea zborurilor la peste 9.700 de metri, dar nu interzicerea acestora deasupra zonei de conflict.

Deși doborârea MH 17 nu a fost revendicată sau asumată de nicio entitate până în prezent, comunicații interceptate ale separatiștilor din regiune imediat după impact au dezvăluit convingerea acestora că reușiseră să doboare o aeronavă militară ucraineană AN-26⁵.

Raportul oficial⁶ al autorității aeronautice olandeze (Dutch Safety Board) a concluzionat că motivul prăbușirii aeronavei a fost detonarea, în apropierea acesteia, a unui focos 9N314M, care echipa o rachetă 9M38 trasă de un sistem sol-aer Buk. De asemenea, raportul menționează că, în săptămâna premergătoare doborârii MH 17, 888 de curse aeriene au tranzitat zona de conflict de deasupra teritoriului ucrainean, expunându-se acelorași riscuri de securitate, riscuri neidentificate în mod adecvat de nicio entitate națională sau internațională.

² Notă: Conform datelor oficiale, aeronava Boeing 777 zbura la o altitudine de 10.100 metri, <https://libraryonline.erau.edu/online-full-text/ntsb/miscellaneous-reports/mh17-crash-en.pdf>, accesat la 18 octombrie 2020.

³ La 6 iunie 2014, conform *The International New York Time*.

⁴ La 11 iunie 2014, *Argumenty nedeli*.

⁵ Pe 14 iunie 2014, aceștia doborâseră un avion IL-76 al Forțelor Aeriene ale Ucrainei aflat pe traiectoria de aterizare pe Aeroportul Internațional din Luhansk, provocând moartea a 49 de militari, iar pe 14 iulie 2014, doborâseră un avion de transport AN-26 aparținând acelorași FA ucrainene, care zbura la o altitudine de 6.500 metri, clamând, pe rețelele sociale, succesul ca urmare a utilizării unui complex Buk-M1 confiscat de la FA ucrainene și operaționalizat prin forțe proprii, <https://libraryonline.erau.edu/online-full-text/ntsb/miscellaneous-reports/mh17-crash-en.pdf>, accesat la 18 octombrie 2020.

⁶ Rapoartele oficiale ale autorității pot fi consultate în limba engleză la adresa <https://www.onderzoeksraad.nl/en/page/3546/crash-mh17-17-july-2014>, accesat la 18 octombrie 2020.

Lecții învățate

Cursul de acțiune cel mai favorabil, din punctul de vedere al serviciilor de informații, ar fi fost ca, în urma unei cooperări ireproșabile, informațiile din mass-media privind existența în mâinile combatanților din regiunile separatiste ucrainene a unei tehnici militare capabile să doboare o aeronavă de pasageri civilă care zboară la peste 10.000 de metri să fie verificate de experți militari și infirmate sau confirmate cu un grad de acuratețe care să permită, ulterior, transmiterea informației spre decizie autorităților competente. Coroborarea datelor tehnice ale mijloacelor militare sol-aer din zonă cu informațiile privind doborârea altor aeronave și transferul constant de tehnică militară la granița ucraineano-rusă, precum și experiența de luptă proprie conflictelor armate, pe timpul cărora dezinformarea și absența profesionalismului conduc frecvent la acțiuni violente soldate cu pierderi neintenționate de vieți omenești, ar fi putut genera un produs informativ util pentru decidenți.

Un alt curs de acțiune favorabil ar fi fost ca informația națională privind probabilitatea existenței unei astfel de capacități în zona de conflict să fie transmisă structurii europene însărcinată cu fuzionarea informațiilor naționale (SIAC) și prezentarea integrată de către aceasta a unui produs informativ adecvat decidenților europeni. Astfel, Agenția de Securitate Aeriană Europeană (European Union Aviation Safety Agency – EASA) ar fi putut fi informată corespunzător și ar fi putut emite o avertizare operatorilor aeriieni europeni și informa, mai departe, Organizația Internațională Aviatică Civilă (International Civil Aviation Organization – ICAO), care are ca atribuție emiterea avertizărilor formale operatorilor aeriieni la nivel internațional.

Un alt element important care ar fi condus la evitarea doborârii cursei MH 17 ar fi fost o mai bună cooperare între instituțiile responsabile ucrainene și europene din domeniul securității aeriene sau de informații, mai ales în condițiile existenței unor cazuri similare, chiar dacă implică zboruri efectuate la altitudini mai mici (până la 7.000 de metri). Închiderea spațiului aerian național deasupra regiunii aflate în conflict, care este o prerogativă națională, ar fi fost o măsură de prevenire firească, în consens cu politicile de securitate naționale și internaționale și ar fi condus la evitarea pierderii vieților celor 298 de cetățeni din 10 țări.

Eșecul preîntâmpinării doborârii cursei aeriene MH 17 a arătat cum un conflict regional insuficient monitorizat și analizat poate avea consecințe majore asupra securității cetățenilor europeni sau de pe alte continente și poate prezenta un potențial de escaladare militară internațională dacă în rândul pasagerilor s-ar fi aflat cetățenii unor națiuni cu capacitate ridicată de ripostă militară și conduceri autoritare, înclinate spre soluționarea militară a diferendelor cu alte entități.

Interesul european privind o monitorizare foarte atentă a conflictului armat și evitarea unei astfel de situații tragice ar fi trebuit să fie cu atât mai mare, cu cât criza ucraineană a plecat de la dorința puternică a cetățenilor ucraineni, capabili de sacrificiul suprem pentru integrarea într-o organizație – Uniunea Europeană – care le servea drept model politic, economic, de securitate și social.

BIBLIOGRAFIE:

1. Lt.-col. Berbel-Lopez, F.R. (EUMS) (2018). Prezentare la cursul CSDP organizat de Colegiul European pentru Securitate și Apărare, cu sprijinul Universității Naționale de Apărare „Carol I”, București.
2. Bush, G. Jr. (2010). *Decision Points*. New York: Crown Publishing Group.
3. Kariakina, A., Sergatskova, K., Kakhidze, A. (2017). *The Maidan Cases in Numbers and in Pictures*, https://en.hromadske.ua/posts/the_maidan_cases, accesat la 27 septembrie 2020, coroborat cu documentele Amnesty International, <https://www.rferl.org/a/ukraine-maidan-justice-victims-amnesty-fifth-anniversary/29779358.html>, accesat la 27 septembrie 2020.
4. Lassche, D., *Militaire Spectator*, <https://www.militairespectator.nl/thema/internationale-samenwerking/artikel/eu-militarystaff-frog-boiling-water>, accesat la 12 august 2020.
5. Plame, V. (2007). *Fair Game: My Life as a Spy, My Betrayal by the White House*. New York: Editura Simon and Schuster.
6. Powell, C. (2003). *My American Journey*. New York: Editura Ballantine Books.
7. Rasmussen, A.F. *Declarațiile oficiale ale Secretarului General NATO privind poziția NATO față de criza Rusia – Ucraina*, https://www.nato.int/cps/en/natolive/opinions_110643.htm, accesat la 27 septembrie 2020.
8. Rice, C. (2011). *No Higher Honor: A Memoir of My Years in Washington*. Random House Audio.
9. Salmi, I., fost director al INTCEN, interviu în publicația *Moondial Nieuws* din Belgia, <https://www.mo.be/en/interview/ilikka-salmi-eu-s-007>, accesat la 13 septembrie 2020.
10. Wirtz, J.J. (2001). *Intelligence to Please? The Order of Battle Controversy During the Vietnam War*. Political Science Quarterly.
11. Broșura de prezentare a EUMS, https://www.cvce.eu/en/obj/information_brochure_on_the_european_union_military_staff_eums-en-1bcbd497-c5e3-4b7a-ab54-9e392e0c1483.html, accesat la 13 septembrie 2020.
12. Council Decision 2001/80/CFSP din 22.01.2001, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=LEGISSUM:r00006&from=EN>, accesat la 13 septembrie 2020.
13. Declarația franco-britanică de la Saint-Malo, https://www.cvce.eu/content/publication/2008/3/31/f3cd16fb-fc37-4d52-936f-c8e9bc80f24f/publishable_en.pdf, accesat la 3 august 2020.
14. Rapoartele oficiale ale autorității aeronautice olandeze (Dutch Safety Board), <https://www.onderzoeksraad.nl/en/page/3546/crash-mh17-17-july-2014> și <https://libraryonline.erau.edu/online-full-text/ntsb/miscellaneous-reports/mh17-crash-en.pdf>, accesat la 23 septembrie 2020.

15. Revista *Impetus*, editată de EUMS, nr. 17 din primăvara/vara anului 2014, http://www.eeas.europa.eu/archives/docs/csdp/structures-instruments-agencies/eu-military-staff/images/impetus_springsummer_14.pdf, accesat la 3 august 2020.
16. Idem, nr. 28 din toamna/iarna anului 2019, https://eeas.europa.eu/sites/eeas/files/eums_impetus_28_final_web.pdf, accesat la 13 septembrie 2020.
17. Site-ul oficial al EEAS, https://eeas.europa.eu/headquarters/headquarters-homepage_en/3602/Organizationchart, accesat la 23 august 2020.
18. *Treaty on European Union*, Titlul I, art. 4, https://europa.eu/european-union/sites/europaeu/files/docs/body/treaty_on_european_union_en.pdf, accesat la 13 septembrie 2020.
19. Tratatul de la Maastricht, Titlul V – *Provisions on a Common Foreign and Security Policy*, https://europa.eu/european-union/sites/europaeu/files/docs/body/treaty_on_european_union_en.pdf, accesat la 13 septembrie 2020.